

Nr 14.

Ankom till riksdagens kansli den 1 februari 1941 kl. 11 f. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar under Utgifter å driftbudgeten, För flera huvudtitlar gemensamma frågor.

(3:e och 4:e avd.)

I statsverkspropositionen för budgetåret 1941/42 ha under Utgifter å driftbudgeten, För flera huvudtitlar gemensamma frågor, till behandling upptagits här nedan under punkterna 1—5 angivna spörsmål (se statsrådsprotokollet över finansärenden den 3 januari 1941).

1. Besparingsarbetet. Under förevarande punkt erinrar departementschefen inledningsvis om den översyn av den för budgetåret 1939/40 gällande riksstaten, som i propositionen nr 79 förelades 1939 års urtima riksdag. Den vunna besparingen beräknades i propositionen för driftbudgetens del uppgå till omkring 18 miljoner kronor.

Besparingsarbetet fullföljdes i 1940 års statsverksproposition med avseende å riksstaten för 1940/41. Som allmän regel gällde därvid, att några anslag icke upptogs för nya ändamål eller för utvidgning av redan tillgodosedda ändamål. En konsekvens härav blev, att lönerogleringsarbetet med visst undantag avbröts. Förslag om nyinrättande av tjänster eller om förbättrad löneställning tillstyrktes i statsverkspropositionen endast om alldeles särskilda skäl förelågo. Å avlöningsanslagen räknades med vissa besparingar genom begränsningar i vikariatsförordnanden samt i nyanställning av personal. Myndigheternas omkostnadsanslag blevo i allmänhet nedsatta, vilket närmast innebar en begränsning av tjänsteresorna samt av utgifterna för expenser och publikationstryck. Jämväl anslagen för inventariers underhåll och vård, bibliotek, samlingar och dylikt ansågos böra tillfälligtvis begränsas. Anslag till nya statliga byggen för civila ändamål och till bidrag till enskild byggnadsverksamhet upptogs endast undantagsvis. Anslagen till underhålls- och reparationsarbeten beskuros. Anslagen till resestipendier och kurser blevo i stor utsträckning uteslutna och i övrigt upptagna med väsentligt reducerade belopp. Anslag till föreningar för främjande av skilda ändamål reducerades. Kommittéanslagen upptogs med nedsatta belopp.

Genom olika cirkulär till myndigheterna under år 1940 ha besparingsföreskrifter av allmän innebörd meddelats. Därjämte ha vissa specialundersök-

ningar i besparings- och rationaliseringsfrågor fullföljts eller igångsatts genom särskilda organ. Sålunda märkas folkskolans besparingssakkunniga, olika utredningar rörande arkivfrågor, statistik, vissa arbetsförhållanden vid länsstyrelserna, rationalisering inom fångvården, tullverket, den centrala militära förvaltningstjänsten, en civil och en militär byggnadsutredning o. s. v. Därjämte har genom beslut den 30 november 1940 tillsatts 1940 års besparingsberedning med representanter såväl för riksdagen och statsförvaltningen som för ekonomisk och organisatorisk sakkunskap inom det enskilda näringslivet. Efter en redogörelse för de för besparingsberedningen meddelade direktiven anför departementschefen följande:

Såsom av det anförda framgår, utgör besparingsarbetet icke endast ett led i årets budgetbehandling utan är det avsett att bedrivas på längre sikt. De besparingsåtgärder, som under arbetets gång finnas möjliga, förutsättas komma till omedelbart genomförande, oavsett huruvida de tagits i beräkning vid bestämmandet av respektive anslag eller icke. Emellertid ha åtskilliga anslag med hänsyn till pågående särskilda undersökningar upptagits i riksstatsförslaget med endast beräknade belopp. Så är exempelvis fallet med anslagen till fångvårdsanstalterna, vissa anslag till tvångsarbets- och alkoholistanstalter, anslagen till tullverket, till karolinska sjukhuset och till serafimerlasarettet samt till åtgärder mot tuberkulos hos nötkreaturen och till bidrag till jorddelningsförrättningar.

Vad angår besparingsfrågornas inverkan på avlöningsanslagen i riksstatsförslaget, må erinras, att 1940 års lagtima riksdag (skr. nr 437) för innevarande budgetår bemyndigat Kungl. Maj:t att meddela vissa särskilda avlöningsföreskrifter i händelse förhållandena skulle påkalla genomförande av en krisadministration med väsentlig nedskärning av den civila förvaltningsapparaten. Frågan om förslag till riksdagen angående en förlängning av bemyndigandet torde framdeles få underställas Kungl. Maj:t. Några med krisadministration sammanhängande besparingar i avlöningskostnaderna ha icke ansetts böra beräknas i riksstatsförslaget.

Om man bortser från förhållandena vid införandet av krisadministration, bli besparingarna i personalkostnader beroende icke blott på möjligheten att inskränka och rationalisera förvaltningsarbetet utan även på i vad mån anställnings- och avlöningsvillkoren medge en inbesparing av lönerna till den arbetskraft, som kan undvaras. I sistnämnda avseende torde man få göra skillnad mellan å ena sidan ordinarie och extra ordinarie tjänstemän, med vilka böra likställas innehavare av fastare arvodesbefattningar, samt å andra sidan extra och därmed jämförlig personal. Endast beträffande den senare personalgruppen har man i nuvarande läge ansett sig böra räkna med omedelbart entledigande av övertalig arbetskraft. Vad åter angår den fastare anställda personalen, ha de besparingar, som ansetts kunna beräknas i budgetförslaget, fått bli beroende på vakanser och tjänstledigheter med löneavdrag.

Beträffande åtskilliga förvaltningsgrenar ha under budgetarbetet gjorts undersökningar i fråga om beräknade vakanser under innevarande och nästa budgetår å ordinarie och extra ordinarie befattningar jämte fastare arvodesbefattningar samt om behovet av befattningarnas återbesättande. I annat sammanhang denna dag framlägger jag förslag till bestämmelser angående restriktioner i fråga om återbesättande av ledigblivande dylika befattningar inom civilförvaltningen. De vakanssättningar, som här avses, skola komma till stånd endast då befattningarna kunna helt undvaras, tills vidare eller under någon tid framåt. Syftet är således icke att låta ledigblivande befatt-

ningar uppehållas medelst förordnande annat än möjligen den begränsade tid som erfordras för vakansfrågans utredning.

De befattningar, som vid budgetbehandlingen beräknats kunna vakanssättas, ha likväl fått kvarstå i personalförteckningarna, i den mån fråga endast varit om en av det finansiella läget betingad temporär vakanssättning. Däremot ha de avlöningsbelopp, som inbesparas genom vakanssättningen, utelämnats vid anslagsberäkningen, vare sig i det särskilda fallet fråga varit om en omedelbart beräknad vakans eller om en vakans, som beräknats uppkomma i och med återbesättandet av en ledigblivande befattning, vilken ansetts ej kunna undvaras. För den händelse man vid anslagsberäkningen beträffande en viss vakans icke kunnat formellt fastslå, att den kommer att inträffa och att befattningen skall lämnas obesatt, har principiellt hinder ansetts likväl ej möta att frånräkna avlöning vid befattningen i anslagsberäkningen, i den mån det kunnat hållas för sannolikt, att avlöningen ej skulle komma att utgå.

Redan förut har nämnts, att restriktioner genomförts i fråga om förordnande av ersättare under tjänstledigheter. Sannolika tjänstledighetsavdrag ha beaktats vid anslagsberäkningen.

Vid budgetbehandlingen har företagits en översyn av de arvoden, som utgå av statsmedel för uppdrag såsom ledamot av nämnd, råd eller kommitté med administrativa uppgifter. Beträffande vissa av ifrågavarande arvoden har en begränsning ansetts böra vidtagas för att bringa dem i närmare anslutning till grunderna för ersättning enligt gällande kommittékungörelse.

Vad härefter angår myndigheternas omkostnadsanslag, har den omständigheten, att dessa redan för det löpande budgetåret underkastats avsevärda begränsningar, i förening med prisstegringen medfört, att de ytterligare besparingar, som kunnat åstadkommas i budgetförslaget, blivit jämförelsevis obetydliga. Företrädesvis avse dessa ytterligare besparingar sådana poster som publikationstryck och materielanskaffning.

Frågorna om anslag till byggnader, till bidrag till enskild byggnadsverksamhet samt till underhåll och reparationer å byggnader ha, såsom i annat sammanhang närmare beröres, med hänsyn till förhållandena på arbetsmarknaden måst behandlas efter mindre restriktiva principer.

Beträffande övriga anslagsgrupper innebär riksstatsförslaget däremot ett fullföljande och i flera fall en skärpning av de inskränkningar i fråga om medelsanvisningen, som känneteckna den löpande budgeten. Bland de utgiftsposter, som blivit föremål för ytterligare nedskärning, märkas främst bidrag till olika slag av icke-statlig verksamhet, avsedda att tillgodose sådana behov som få anses mindre aktuella i jämförelse med kraven på statens insatser för försvarsberedskap och folkförsörjning.

2. Anslag till anläggningsarbeten. Under denna punkt har departementschefen redogjort för de principer, som varit bestämmande vid äskandet under de olika huvudtitlarna och å kapitalbudgeten av anslag till anläggningsarbeten.

Efter att hava erinrat om den i propositionen nr 1 till 1940 års urtima riksdag lämnade översikten över den ekonomiska politikens uppgifter i nuvarande läge har departementschefen anført, att produktionspolitiken hittills blott i begränsad utsträckning fullföljts efter de riktlinjer, som antydde i nämnda proposition. Detta hade sin väsentliga förklaring i svårigheten att snabbt vinna resultat på de hos oss oprövade områden, som måste beträdas, men stode även i visst samband med att utvecklingen av den industriella an-

läggningsverksamheten och sysselsättningen blivit gynnsammare än väntat. Av departementschefen i sistnämnda hänseende lämnade uppgifter gåve vid handen, ej endast att investeringsverksamheten inom industrien kunde beräknas bli väl hävdad med åtföljande gynnsamma konsekvenser ur sysselsättningssynpunkt utan även att en industriell omställning efter de nya behov, som framträtt under avspärrningen, vore att vänta i icke ringa omfattning.

På grund av den fortsatta stagnationen inom den egentliga husbyggnadsverksamheten hade man dock, fortsätter departementschefen, att räkna med att anläggningsverksamheten i dess helhet under år 1941 komme att bliva av starkt begränsad omfattning, om ej särskilda åtgärder vidtoges. Byggnadsloven för bostadsbyggnader under det gångna året hade sjunkit till en nivå motsvarande föga mera än tiondelen av den nivå som uppnåddes året dessförinnan. Den allvarliga tillbakagång i det enskilda byggnadsinitiativet, för vilken nämnda förändring vore ett uttryck, hade icke kunnat förbigås vid bedömningen av framställningar om anslag till allmänna byggnadsändamål för fortsättningen av löpande budgetår eller på nästa års riksstat.

Härutinnan yttrar departementschefen vidare:

Det är å ena sidan givet, att det statsfinansiella läget och riskerna för en prisstegrande köpkraftsökning till följd av budgetunderskottet påkalla stor försiktighet vid beviljandet av medel till byggnadsföretag. Men å andra sidan måste en betydande arbetslöshet bland yrkesskolad arbetskraft på byggnadsmarknaden och tillgång till outnyttjad kapacitet inom produktionen av byggnadsmateriel betraktas såsom en ur flera synpunkter betänklig misshållning med landets produktiva resurser. Vid en vägning av de statsfinansiella och penningpolitiska intressena mot de arbetslöshets- och produktionspolitiska synas de senare överväga, i den mån bostadsbrist kan konstateras; en ökad bostadsproduktion blir då ett sådant omedelbart bidrag till försörjningen som motväger den köpkraftsökning varmed produktionen är förbunden. Även andra byggnadsföretag som fylla ett ofrånkomligt behov kunna framstå såsom motiverade, vare sig de främja produktionen och därmed indirekt även konsumtionen eller ingå såsom ett nödvändigt led i statsverksamheten. Däremot kunna allvarliga finansiella och ekonomiska invändningar resas mot att man med åberopande av arbetslöshet och ledig maskinkapacitet utför byggnads- och anläggningsarbeten av en art som kan anses såsom samhälleligt improduktiv.

Med nu angivna utgångspunkter hade det ansetts riktigt, framhåller departementschefen, att nu av riksdagen äska medel såväl för främjande av bostadsproduktionen som för olika statliga anläggningsarbeten, beträffande vilka ingen tvekan rådde att de vore nödvändiga eller inom en snar framtid komme att bliva detta. Med viss modifikation för väganlagen och andra anslag, som avse fortlöpande arbeten, vilka motiverade en mera jämn medelsfördelning över åren, hade det emellertid ansetts lämpligt att begränsa anslagsäskandena på riksstaten till sådana oundgängliga arbeten, som av tekniska skäl icke borde verkställas förrän under nästa budgetår, och att samla övriga, av här anförda skäl och efter angivna princip utvalda äskanden på en särskild tilläggsstat II till årets riksstat.

Beträffande de på tilläggsstat II upptagna anslagsäskandena yttrar departementschefen här efter bland annat följande:

Till grund för anslagsurvalet på tilläggsstaten ha lagts uppgifter från vederbörande verk angående färdigplanerade arbeten, som oavsett alla arbetslöshetssynpunkter anses böra komma till stånd och som hållits tillbaka utslutande av begränsningen i medelstillelningen. Dessa uppgifter ha granskats inom industri- och arbetsmarknadskommissionerna ur de synpunkter, dessa myndigheter ha att företräda. Efter denna sovring har det slutliga anslagsurvalet skett inom vederbörande departement med iakttagande av sedvanliga principer för anslagsprövningen.

Trots den sovring som sålunda skett redan före utarbetandet av tilläggsstaten, torde intet av ifrågavarande arbeten böra igångsättas utan ytterligare prövning. Denna bör ske under noggrant beaktande av att de ur försörjningssynpunkt värdefullaste arbetena i första hand komma till utförande, därefter de omedelbart aktuella statliga byggnadsarbetena och först i sista hand sådana arbeten som kunna uppskjutas ännu någon tid. Vid prövningen bör avvägningen ske icke endast mellan olika statsarbeten för civila eller militära ändamål utan även mellan dessa arbeten och kommunala arbeten respektive av enskilda planerade investeringar.

Såsom underlag för den ytterligare prövningen torde kunna tjäna dels en såvitt möjligt fullständig förteckning över förefintliga arbetsobjekt av såväl statlig som kommunal natur, dels en översikt över det aktuella arbetsmarknadsläget på olika orter. När fråga uppkommer om igångsättande av arbeten i anledning av arbetslöshetens utveckling, vinnas härigenom möjligheter för ett rationellt urval och en avvägning mellan olika företag. Även mellan företag på olika orter bör en avvägning ske med hänsyn till deras angelägenhet ur folkhushållningssynpunkt och till förhållandena inom det enskilda näringslivet. Till underlättande av handläggningen av ifrågavarande ärenden är avsikten att utse en särskild föredragande, gemensam för social- och finansdepartementen och för arbetsmarknadskommissionen. Det synes lämpligt, att frågor om komplettering av arbetsprogrammet genom igångsättande av större företag med arbetslöshetsmedel beredas på samma sätt som här förutsatts för företaget, till vilka särskilda anslag anvisats.

Innan statliga byggnadsarbeten på tilläggsstaten igångsättas, böra såvitt möjligt planerna för dessa granskas av de byggnadsutredningar som ha i uppdrag att genom en omprövning av standarden reducera de samlade byggnadskostnaderna. Vidare böra materielpriser och arbetslöner ha prövats med stöd av föreliggande undersökningar på området. Likartade krav göra sig gällande beträffande andra statliga anläggningsarbeten än byggnader, såsom exempelvis vägarbetena.

3. Uppställningen av avlöningsstaterna för allmänna civillförvaltningens myndigheter. Genom proposition den 20 september 1940, nr 35, inhämtades 1940 års urtima riksdags yttrande angående förslag till ändringar i grunderna för uppställningen av avlöningsstaterna för allmänna civillförvaltningens myndigheter. Förslaget innebar i huvudsak en ändrad redovisning av avlöningskostnaderna för icke-ordinarie tjänstemän. Dessa kostnader skulle enligt förslaget i princip bestridas från anslagspost till avlöningar till icke-ordinarie personal även till den del de avsåge vikariat å ordinarie tjänster. Vidare skulle den nuvarande uppdelningen av icke-ordinarieposten i en vanligen obetecknad grundavlöningspost, vilken sålunda ej må överskridas, och

en förslagsvis angiven avlöningsförhöjningspost borttagas. Icke-ordinarie-posten var avsedd att i allmänhet upptagas såsom en obetecknad anslagspost, dock med rätt för Kungl. Maj:t att enligt vissa av riksdagen fastställda grunder medgiva överskridande av anslagsposten. Frågan om förutsättningarna och formerna för dylikt medgivande behandlades i propositionen endast förberedelsevis. Det förutsattes, att en närmare prövning av frågan skulle företagas i samband med 1941 års statsverksproposition.

I sin skrivelse nr 55 i anledning av nämnda proposition anförde riksdagen följande:

Riksdagen ansluter sig till departementschefens uppfattning, att ett genomförande av föreliggande förslag till ändrade grunder för uppställningen av avlöningsstaterna inom den allmänna civilförvaltningen torde vara ägnat att dels medföra större överskådlighet och förenklad redovisning beträffande ifrågavarande avlöningskostnader, dels ock möjliggöra en strängare begränsning av vikariatsförordnanden för icke-ordinarie befattningshavare å ordinarie tjänster än vad hittills varit fallet. Förslagets tillämpning förutsätter emellertid, att Kungl. Maj:t bemyndigas att under vissa förhållanden medgiva överskridande av anslagsposten till avlöningar till icke-ordinarie personal, där denna post enligt gällande stater är maximerad. Riksdagen har icke kunnat undgå att ur principiell synpunkt hysa betänkligheter inför denna konsekvens av förslaget. Då emellertid avsikten är, att riksdagen i samband med behandlingen av anslagsäskandena för kommande budgetår skall beredas tillfälle att närmare taga ställning till innebörden av ett dylikt bemyndigande, har riksdagen icke velat motsätta sig Kungl. Maj:ts förslag. Riksdagen utgår därvid från att möjlighet föreligger för riksdagen att i berörda sammanhang vidtaga de begränsningar eller jämkningar i övrigt, som riksdagen kan finna befogade.

De nya principerna hava lagts till grund för statuppställningen och anslagsberäkningen under de olika huvudtitlarna i statsverkspropositionen för nästa budgetår.

Beträffande frågan om bemyndigande för Kungl. Maj:t att medgiva överskridande av i avlöningsstaterna maximerade anslagsposter yttrar departementschefen under förevarande punkt följande:

Vad angår frågan om bemyndigande för Kungl. Maj:t att medge överskridande av icke-ordinarie-posten, må erinras, att visst dylikt bemyndigande redan nu föreligger. Genom 1939 års urtima riksdags skrivelse nr 92 och 1940 års lagtima riksdags skrivelse nr 24 har nämligen Kungl. Maj:t för budgetåren 1939/40 och 1940/41 bemyndigats att besluta om de förstärkningar av grundavlöningsposterna från anslaget till oförutsedda utgifter, som påkallas med hänsyn till särskilda avlöningskostnader för personal, som inkallas till militärtjänstgöring i anledning av förstärkt försvarsberedskap eller partiell mobilisering, samt på grund av begränsning av vikariatsförordnanden å ordinarie befattningar. Genom den sistnämnda skrивelsen har riksdagen även givit Kungl. Maj:t ett allmänt bemyndigande att under samma budgetår, i anslutning till vidtagna besparingsåtgärder, disponera över anvisade anslagsbelopp i viss mån oberoende av avlöningsstaternas formella uppställning och därtill från riksdagens sida knutna villkor. Dylika befogenheter böra även för nästa budgetår tillkomma Kungl. Maj:t. Med hänsyn till de nya grunderna för beräkningen av icke-ordinarieposterna är dock fortsatt bemyn-

digande att på grund av inskränkningar i vikariatsförordnanden medge förstärkning av dessa poster icke påkallat.

Förstärkningsmedgivande som nu avses bör, i enlighet med vad i propositionen den 20 september 1940 förutsatts, innebära, att anslagsposten får överskridas med visst belopp, i stället för att medel överföras från anslaget till oförutsedda utgifter.

Vidare bör Kungl. Maj:t från och med nästa budgetår äga att i särskilda fall medge överskridande av icke-ordinarieposten, när denna, utöver vad som förutsatts vid anslagsberäkningen, blivit belastad med sådana utgifter, som tidigare fallit under förslagsvis upptagna poster (ordinarieposten och avlöningsförhöjningsposten för icke-ordinarie personal). De slag av kostnader, som man i förevarande sammanhang har att räkna med, äro *dels* avlöningar åt icke-ordinarie befattningshavare vid vikariat å ordinarie tjänster, *dels ock* avlöningar åt sådana befattningshavare under ledighet för annan militär tjänstgöring än förut nämnts samt under ledighet till följd av olycksfall i tjänsten eller därmed i lönehänseende likställt förhållande, för sjukdom eller för havandeskap eller barnsbörd.

Enligt ett i propositionen den 20 september 1940 återgivet preliminärt förslag skulle i här avsedda fall överskridande av icke-ordinarieposten främst kunna ifrågakomma, när denna blivit i en icke förutsedd omfattning belastad med utgifter för avlöningar åt icke-ordinarie befattningshavare, som vikarie- rat å ordinarie tjänst, vars innehavare åtnjutit ledighet för offentligt uppdrag eller av annan anledning mot avstående av hela lönen. Vad åter angår sådan mera normal belastning å icke-ordinarieposten, som sammanhänger med att icke-ordinarie ersättare behöver anlitas vid ledighet för sjukdom eller av därmed jämförlig anledning, hade antagits, att vid de större och medelstora verken i regel ej skulle möta någon egentlig svårighet att göra erforderliga förhandsberäkningar med ledning av uppgifter om den genomsnittliga ledighetsfrekvensen. Vid smärre verk däremot skulle, enligt vad i berörda sammanhang vidare framhållits, en längre tids ledighet med helt eller delvis bibehållen avlöning för någon befattningshavare kunna väsentligt för- rycka belastningssiffrorna, varför överskridande borde kunna medges jäm- väl i dylika fall.

Dessa riktlinjer böra i huvudsak följas vid tillämpningen av det ifråga- satta bemyndigandet. Erfarenheterna från budgetarbetet ha dock givit vid handen, att en något mindre snäv praxis än som nu blivit antydd kan bli påkallad åtminstone under någon övergångstid, tills det nya systemet blivit inarbetat. Detta gäller särskilt ett fåtal icke-ordinarieposter, beträffande vilka stor osäkerhet gjort sig gällande vid beräkningen av kostnaderna för vi- kariat m. m. De ifrågavarande posterna skulle för att inrymma en fullt be- tryggande marginal behöva upptagas till högre belopp än som i de flesta fall verkligen torde behöva tagas i anspråk. Då en dylik uppräknings är ägnad att motverka syftet med maximeringen, har det ansetts lämpligare att begränsa anslagsposterna till vad som närmast kunnat antagas som det sannolika behovet. Med detta restriktiva beräkningssätt bör det tillkomma Kungl. Maj:t att lämna medgivande att överskrida det anvisade beloppet i de fall då en underskattning av medelsbehovet visat sig föreligga. Under alla för- hållanden förutsättes givetvis, att de överskridanden, varom nu är fråga, skola hållas inom den förut angivna ramen, d. v. s. vara betingade av kost- nader, som tidigare beräknats endast förslagsvis.

Bemyndigande för Kungl. Maj:t att medge överskridande av icke-ordinarie- posten har, såsom i propositionen den 20 september 1940 omnämnts, blivit ifrågasatt för ytterligare ett fall, nämligen vid kostnadsökning på grund av

kollektivavtal, som godkänts av Kungl. Maj:t. Frågan härom har visst samband med ett annat, ännu ej avgjort spörsmål, nämligen om bestridande från avlöningsanslagen av löner åt städningspersonal. För närvarande synes något bemyndigande i berörda hänseende icke vara av behovet påkallat.

Från den i vissa avlöningsstater förekommande anslagsposten till arvodet och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, bestridas endast kostnaderna för de förmåner, som enligt särskilda beslut skola utgå därifrån. Arvodet har hittills stundom varit uppdelad i en obetecknad post för grundbelopp och en förslagsvis angiven post för vikariatsersättningar och dylikt. I de nu framlagda förslagen till avlöningsstater har denna uppdelning borttagits i likhet med vad som skett beträffande uppdelningen av icke-ordinarieposterna. I regel ha samtliga de befattningar, som avlönas från ifrågasatta arvodesposter, tillkommit under medverkan av riksdagen, som även prövat grundbeloppen av de med befattningarna förenade förmånerna. För sådana fall har det syntts riktigast att nu upptaga posterna, med vikariatsersättningar och dylikt inberäknade, såsom förslagsposter. I de fall åter, då arvodesposterna fortfarande äro maximerade, bör medgivande att överskrida desamma kunna lämnas enligt de regler, som i det föregående förordats beträffande icke-ordinarieposterna.

Det bör förutsättas, att riksdagen kommer att hållas underrättad om den utsträckning, i vilken det ifrågasatta bemyndigandet att medge överskridande av maximerade anslagsposter begagnas.

Departementschefen har slutligen framhållit, att omläggningen av statupställningen föranlett icke obetydliga ändringar i anslagssummorna och av vissa anslagsposter. Särskilt har icke-ordinarieposten måst genomgående höjas.

4. Omreglering av vissa arvoden. Under denna punkt har departementschefen erinrat om att vid 1939 års lagtima riksdag verkställdes en reglering i viss utsträckning av arvodesbelopp, å vilka utgick dyrtidstillägg. Regleringen innebar, att dyrtidstilläggen i motsvarande mån avvecklades. I det föreliggande budgetförslaget fullföljes arvodesregleringen inom den civila statsförvaltningen sålunda, att dyrtidstilläggen regelmässigt föreslås till avveckling vad angår arvoden i egentlig bemärkelse.

I vilka fall arvodesreglering nu är avsedd att äga rum, framgår närmare av redogörelser under vederbörande punkter å de olika huvudtitlarna. I allmänhet har föreslagits en uppräknings av varje särskilt arvodesbelopp som skall omregleras, men beträffande några större arvodesposter under åttonde huvudtiteln har i stället förordats en uppräknings av posternas totalbelopp med rätt för Kungl. Maj:t att sedermera göra en omreglering av de särskilda arvodena.

Uppräkningen har ansetts icke böra ske automatiskt utan efter en saklig prövning av arvodesnivån i de olika fallen, med iakttagande att summan av hittillsvarande arvode och dyrtidstillägg, det senare maximerat efter index av 188, regelmässigt fått utgöra en övre gräns för det nya arvodet.

I en del fall, där inräkning av nuvarande dyrtidstillägg medfört en väl hög arvodesnivå men det funnits skäligen att icke låta nuvarande innehavare vidkännas en direkt försämring av utgående förmåner, har arvodet uppräknings-

nats till belopp motsvarande dessa förmåner. En nedräkning skall i dessa fall ske, så snart befattningen byter innehavare. Att en allmän nedräkning framdeles kan föranledas av ändring i levnadskostnaderna, ligger i sakens natur.

För vissa fall, där barn tillägg utgår närmast före övergången till de nya arvodesgrunderna, har det syntts skäligt att dylik förmån övergångsvis får tillgodokomma vederbörande även i fortsättningen. Barn tillägget har därvid ansetts lämpligen böra erhålla formen av personligt arvodestillägg, vilket förutsättes skola utgå efter grunder liknande dem, som tillämpas för barn tillägg till befattningshavare, för vilka de nya avlöningsreglementena gälla.

5. För flera huvudtitlar gemensamma anslagsberäkningar. Beträffande ersättning till *statens allmänna fastighetsfond* och *försvarsväsendets fastighetsfond* har departementschefen redogjort för vederbörande myndigheters härutinnan verkställda beräkningar. Förslag till stater för fonderna för nästa budgetår avses skola framdeles föreläggas riksdagen. Beräknade förslag till dylika stater ingå i statsverkspropositionen liksom också beräknade förslag till ersättningsanslag.

I fråga om *ersättning till statens domäners fond för upplåten mark* har departementschefen anmält, att vissa för speciella uppgifter disponerade jordbruks- och skogsegendomar m. m. numera redovisas i enlighet med de av 1939 års lagtima riksdag godkända redovisningsgrunderna. I vissa fall har den nya redovisningsformen ansetts böra erhålla en i viss utsträckning retroaktiv tillämpning. Ytterligare utredningar rörande dylik retroaktiv tillämpning pågå.

För närvarande utgår *rörligt tillägg* till befattningshavare, som äro underkastade civila och militära avlöningsreglementena samt manskapsavlöningsreglementet, ävensom till vissa tjänstemän, vilkas avlöningsförhållanden regleras av bestämmelser i civila och militära icke-ordinariereglementena. Sådant tillägg åtnjutes jämväl av de kommunalt anställda lärare m. fl., för vilka gälla provisoriska avlöningsbestämmelser under budgetåret 1940/41, nämligen lärare vid folk- och småskolor m. fl. och nomadlärare samt lärare vid kommunala flickskolor, kommunala mellanskolor, praktiska mellanskolor och högre folkskolor (Svensk författningssamling 1940, nr 700—702). Rörligt tillägg utgår även till vissa befattningshavare med avlöning från anslag under huvudtiteln Riksdagen och dess verk m. m.

För nästa budgetår skall rörligt tillägg fortfarande utgå till nu nämnda kategorier av befattningshavare, vad angår de kommunalt anställda lärarna och därmed i avlöningshänseende likställda befattningshavare dock endast under förutsättning att de provisoriska avlöningsbestämmelserna förlänas fortsatt giltighet. Enligt vad chefen för socialdepartementet anmäler, förberedes förslag till 1941 års riksdag om lönereglering för landsfiskaler. Därast denna lönereglering genomföres, skall rörligt tillägg beräknas å de nya lönerna.

I gällande riksstat äro anslagsposterna till rörligt tillägg å avlöningsstaterna beräknade efter 9 procent. Med hänsyn till levnadskostnadernas utveckling hava — erinrar departementschefen — i riksstatsförslaget nämnda anslagsposter för budgetåret 1941/42 beräknats efter 15 procent.

Departementschefen har framhållit, att *dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst m. fl.* fortfarande borde utgå samt därvid liksom för närvarande tillkomma de befattningshavare, som icke berörts av de senast genomförda lönerglerna, däri inbegripna även de som förklarar sig icke vilja övergå på ny stat. I anslutning härtill har departementschefen anfört bland annat följande:

Dyrtidstillägg bör även under nästa budgetår utgå å pensioner enligt nuvarande bestämmelser till förutvarande befattningshavare i statens tjänst m. fl. samt till änkor och barn efter civila befattningsshavare m. fl. Såsom i annat sammanhang anmäles, föreligger fråga om en revision av tjänste- och familjepensionsbestämmelserna för statliga tjänstemän; i vad mån giltighetsområdet för gällande bestämmelser om dyrtidstillägg å pensioner kan påverkas av denna revision är emellertid för närvarande ovisst. Jag erinrar, att från anslaget till dyrtidstillägg åt nämnda efterlevande efter civila befattningshavare i statens tjänst m. fl. även bestrides procentuellt tillägg enligt 5 § kungörelsen den 22 juni 1939 (nr 508) i de fall, då dylikt tillägg ersatt dyrtidstillägg, som förut gäldats från anslaget. Enligt nämnda kungörelse skall procentuellt tillägg även ersätta dyrtidstillägg, som tidigare utgått till pensionsberättigade änkor och barn efter militära befattningshavare. Dessa procentuella tillägg utgå med samma procenttal som dyrtidstillägg å nyreglerad avlöning.

I gällande bestämmelser angående dyrtidstillägg och procentuellt tillägg ifrågasätter jag icke någon ändring. Den av 1940 års riksdag för budgetåret 1940/41 beslutade maximeringen av dyrtidstilläggen torde alltså böra gälla även för nästa budgetår (jfr proposition nr 286 till 1940 års lagtima riksdag; riksdagens skrivelse nr 399).

Under hänsynstagande till vad sålunda anförts har beräkning verkställts av erforderliga anslag till dyrtidstillägg (resp. procentuellt tillägg) för nästa budgetår. Beräkningarna, vilka utförts med utgångspunkt från de procenttal, som tillämpas vid en levnadskostnadsindex av 188, sluta å ett belopp av 22,558,400 kronor.

Förslag om anslag till dyrtidstillägg under de olika huvudtitlarna har framställts av vederbörande departementschefer. Beträffande befattningshavare och pensionärer vid de affärsdrivande verken eller vid av dessa övertagna företag eller inrättningar ha utgifterna för dyrtidstillägg liksom hittills föreslagits utgå från de medel, av vilka verkets utgifter i övrigt bestridas.

I proposition nr 66 till 1940 års urtima riksdag har Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen besluta, att ett särskilt rörligt *kristillägg* skall utgå i den omfattning och enligt de grunder i övrigt, som föreslagits i propositionen. Riksdagen har bifallit detta förslag (skr. nr 91). Den sålunda fastställda kristilläggsregleringen skall gälla för en tid av ett år, räknat från det kvartalskifte, vid vilket 1935 års levnadskostnadsindex nått 128.

Kristillägget skall tillkomma löntagare med rätt till rörligt tillägg — därunder inbegripna jämväl lärare vid folk- och småskolor samt högre kommu-

nala skolor — samt löntagare, som åtnjuta dyrtidstillägg av statsmedel — däribland jämväl befattningshavare vid statsunderstödda undervisningsanstalter (folkhögskolor, privatläroverk, lantbruksskolor m. fl.). Däremot skola arvodestagare, även om de hittills åtnjutit dyrtidstillägg, som regel icke åtnjuta kristillägg. Kristillägg skall vidare tillkomma tjänstepensionärer, å vilkas pensioner utgår dyrtidstillägg av statsmedel. Härunder faller även viss förutvarande arbetarpersonal. Därjämte skall kristillägg utgå å familjepension enligt allmänna familjepensionsreglementet, familjepensionsreglementet för arbetare, familjepensionsreglementet för folkskollärare m. fl. eller familjepensionsreglementet för lärare vid högre kommunala skolor. Slutligen skall kristillägg tillkomma den, som åtnjuter annan familjepension än nyss sagts eller därmed jämförligt understöd, varå utgår dyrtidstillägg eller procentuellt tillägg av statsmedel.

Departementschefen anför vidare följande:

Kristilläggen torde för nästa budgetår böra bestridas av särskilda anslag under de olika huvudtitlarna respektive, vad angår affärsverken från de medel, av vilka dessas utgifter i övrigt bestridas. Beträffande befattningshavare hos bank- och fondinspektionen, sparbanksinspektionen, försäkringsinspektionen, statens pensionsanstalt samt stuteriväsendet torde kristilläggen böra bestridas från särskilda poster i respektive verks och inrättningsars stater.

Huruvida och efter vilka grunder kristillägg må komma att utgå under olika delar av nästa budgetår, kan icke nu närmare bedömas. Kristilläggsanslagen, vilka böra anvisas såsom förslagsanslag, kunna därför endast upptagas med formella belopp, förslagsvis motsvarande 4 procent för helt år av de löneblopp m. m., å vilka kristillägg enligt de antagna grunderna skall beräknas.

I enlighet härmed ha kostnaderna för kristillägg under nästa budgetår beräknats till ett sammanlagt belopp av 16,168,000 kronor. Häri ingå dock ej kristilläggen vid affärsverken m. fl. verk, vid vilka tillägg skola utgå från de medel, från vilka utgifterna i övrigt bestridas.

I avseende å *sjukvård m. m.* har departementschefen framhållit, att i enlighet med ett för 1940 års urtima riksdag framlagt förslag kostnaderna för sjukvård och begravningshjälp i budgetförslaget överförts till omkostnadsstaterna, där de skola ingå under en särskild anslagspost, benämnd sjukvård m. m. Under denna ha även inberäknats ersättningar åt verksläkare. För innevarande budgetår är till dylika ersättningar anvisat ett gemensamt anslag under sjunde huvudtiteln.

Med crinran att det ännu ej torde vara lämpligt att upptaga frågan om verks- och tjänsteläkarinstitutionerna till slutlig reglering har departementschefen förordat att de nuvarande bestämmelserna finge gälla även under nästa budgetår.

De i årets statsverksproposition avhandlade, för flera huvudtitlar gemensamma frågorna avse, såsom av den lämnade redogörelsen närmare framgår, dels besparingsarbetet, dels anslag till anläggningsarbeten, dels uppställningen av avlöningsstaterna för allmänna civilförvaltningens myndigheter,

Utskottet.

dels omreglering av vissa arvoden, dels ock för flera huvudtitlar gemensamma anslagsberäkningar.

På grund av det ansträngda statsfinansiella läget har *besparingsarbetet* kommit att utgöra ett betydelsefullt led vid utarbetandet av den för riksdagen nu framlagda statsverkspropositionen. Av departementschefens redogörelse framgår, att åtgärder vidtagits på åtskilliga områden såväl för åstadkommande av omedelbara besparingar som för besparingsarbetets bedrivande på längre sikt. Det är enligt utskottets mening av synnerlig vikt, att nämnda arbete så bedrivs att i möjligaste mån snabba och effektiva besparingsresultat uppnås.

Utskottet har icke förbisett, att besparingsarbetet, i den mån det resulterar i inskränkningar av den statliga förvaltningsverksamheten, kan komma att medföra personalindragningar, vilka i sin tur kunna medföra ömtåliga sysselsättningsproblem med därtill knutna återverkningar av skilda slag. Dessa spörsmål av social natur böra under besparingsarbetet ägnas särskild uppmärksamhet. På den allmänna arbetsmarknaden ha såsom bekant de samhälleliga ansträngningarna alltmer inriktats på att bereda överflödig arbetskraft sysselsättning på andra områden. Detta problem kommer till följd av besparingsarbetet att få sin motsvarighet inom statsförvaltningen. Därtill kommer, att växlingarna inom de olika förvaltningsgrenarna av behovet av arbetskraft gör ett utbyte dem emellan önskvärt. Framför allt gäller detta de till antalet talrika tjänstemännen i de lägre graderna, där åtminstone vad den egentliga civilförvaltningen beträffar arbetsuppgifterna inom de skilda tjänsteområdena ofta äro tämligen likartade. Ett beaktansvärt steg i här berört hänseende har i dagarna tagits genom Kungl. Maj:ts cirkulär av den 10 januari 1941 (nr 20), enligt vilket skyldighet införts för statsmyndigheterna att till finansdepartementet anmäla å ena sidan uppkomna personalöverskott samt å den andra sidan behov av ytterligare personal.

Under nu rådande förhållanden ha omsorgerna om den militära beredskapen kommit i förgrunden, delvis på bekostnad av olika civila behov. Ett spörsmål av dominerande vikt är därför, att inom de olika militära förvaltningsgrenarna skapa bästa möjliga garantier för en klok hushållning med de stora medelsbelopp, som för närvarande anvisas till försvarsväsendet. Detta gäller icke minst upphandlingar och rekvisitioner för olika militära ändamål.

Det rådande tidsläget har också framkallat en mycket kostnadskrävande civil krisorganisation. Det är ur besparingssynpunkt angeläget, att denna organisation icke gives större omfång än arbetsuppgifterna påfordra.

I likhet med departementschefen finner utskottet förhållandena på arbetsmarknaden motivera, att föreliggande frågor om *anslag till anläggningsarbeten* behandlas mindre restriktivt än övriga anslagsfrågor. De av departementschefen uppdragna principerna för urvalet av ifrågakommande anläggningsarbeten samt för anslagsäskandenas fördelning å tilläggsstat II för innevarande budgetår och riksstaten för nästa budgetår hava icke givit utskottet anledning till erinran. Vid behandlingen av de olika anslagspunkterna kommer utskottet att närmare pröva de framlagda förslagen från

de av departementschefen angivna allmänna utgångspunkterna. Därvid kommer utskottet jämväl att beakta de speciella synpunkter, som kunna göra sig gällande, samt förorda de eventuella jämkningar, som av omständigheterna kunna befinnas påkallade.

Vid behandlingen under fjolårets urtima riksdag av frågan om ändring i *uppställningen av avlöningsstaterna för allmänna civilförvaltningens myndigheter* förutsattes, att Kungl. Maj:t skulle bemyndigas att under vissa förhållanden medgiva överskridanden av de i de nya avlöningsstaterna upptagna anslagsposterna till avlöningar till icke-ordinarie personal, där dessa poster förbleve maximerade. Till frågan om innebörden av ett dylikt bemyndigande skulle riksdagen taga närmare ställning i samband med prövningen av anslagsäskandena för nästa budgetår.

I anledning härav har departementschefen nu framlagt vissa allmänna riktlinjer för utformningen av ifrågavarande bemyndigande, vilka i allt väsentligt överensstämmer med de i propositionen den 20 september 1940 (nr 35) preliminärt uppdragna. Bemyndigandet har därvid jämväl ansetts böra omfatta anslagsposterna till arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, i de fall, där dessa poster i anslutning till de nya principerna för anslagsposternas beräkning icke upptagits förslagsvis.

De av departementschefen sålunda framlagda riktlinjerna anser sig utskottet böra godtaga. Utskottet tillstyrker förty, att Kungl. Maj:t i enlighet med dessa riktlinjer bemyndigas att under nästa budgetår medgiva överskridande av maximerade poster till såväl arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, som till avlöningar till icke-ordinarie personal. Därvid förutsätter utskottet, att vederbörande myndigheter åläggas att i så god tid till Kungl. Maj:t anmäla uppkommande behov av överskridande, att en reell prövning från Kungl. Maj:ts sida möjliggöres. I likhet med departementschefen utgår utskottet jämväl från att riksdagen hålles under rättad om den utsträckning, i vilken bemyndigandet av Kungl. Maj:t tages i anspråk.

Vad departementschefen anfört rörande *omreglering av vissa arvoden* giver utskottet i detta sammanhang icke anledning till annat uttalande än att utskottet vid behandlingen av vederbörande punkter å de olika huvudtitlarna kommer att till närmare prövning upptaga Kungl. Maj:ts förslag i nu berörda hänseende.

Under punkten *för flera huvudtitlar gemensamma anslagsberäkningar* har departementschefen behandlat frågor avseende ersättning till statens allmänna fastighetsfond, försvarsväsendets fastighetsfond och statens domäners fond för upplåten mark samt vidare frågor avseende rörligt tillägg, dyrtidstillägg åt befattningshavare i statens tjänst m. fl., kristillägg och sjukvård m. m. Vad departementschefen i förevarande hänseenden anfört föranleder icke någon erinran från utskottets sida.

Under återopande av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen må

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att i huvudsaklig överensstämmelse med vad föredragande departementschefen förordat medgiva överskridande under budgetåret 1941/42 av genom riksdagens beslut maximerade anslagsposter till arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t, eller till avlöningar till icke-ordinarie personal;

b) medgiva, att dyrtidstillägg åt vissa befattningshavare i statens tjänst m. fl. under budgetåret 1941/42 må i huvudsaklig överensstämmelse med av föredragande departementschefen förordade grunder utgå enligt de närmare föreskrifter, som meddelas av Kungl. Maj:t;

c) besluta, att utgifterna för dyrtidstillägg skola beträffande befattningshavare och pensionärer vid de affärsdrivande verken eller vid av dessa övertagna företag eller inrättningar utgå av de medel, av vilka verkets utgifter i övrigt bestridas;

d) besluta, att utgifterna för kristillägg skola för budgetåret 1941/42 bestridas: beträffande befattningshavare och pensionärer vid de affärsdrivande verken eller vid av dessa övertagna företag eller inrättningar samt befattningshavare hos försäkringsinspektionen och statens pensionsanstalt från de medel, av vilka verkets eller institutionens utgifter i övrigt bestridas, beträffande befattningshavare vid statens hingstdepåer och stuteri samt å lantbruksstyrelsens stuteribyrå från det anslag, varav vederbörandes lön utgår, samt i fråga om andra befattningshavare från de anslag i riksstaten, som äro avsedda för kristillägg.

Stockholm den 31 januari 1941.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Joh. Nilsson* i Malmö, *Asplund, Pauli, Bernhard Nilsson, Bergman, Torsten Ström, Heiding Karl Magnusson, Karl Andersson, Björkman* och *Persson*; samt

från andra kammaren: herrar *Jonsson* i Eskilstuna, *Törnkvist, Skoglund* i Dovers-
torp, *Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Andersson* i Prästbol, *Persson* i Falla,
Lindberg i Umeå, *Isacsson, Andersson* i Malmö, *Åqvist* och *Hansson* i Rubbestad.

R e s e r v a t i o n

av herrar *Svensson* i Grönvik och *Hansson* i Rubbestad, vilka ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort hava följande lydelse:

»De i — — — gemensamma anslagsberäkningar.

På grund av det ansträngda statsfinansiella läget har *besparingsarbetet* kommit att utgöra ett betydelsefullt led vid utarbetandet av den för riksdagen nu framlagda statsverkspropositionen. Av departementschefens redogörelse framgår, att åtgärder vidtagits på åtskilliga områden såväl för åstadkommande av omedelbara besparingar som för besparingsarbetets bedrivande på längre sikt. Det är enligt utskottets mening av synnerlig vikt, att nämnda arbete så bedrivs att i möjligaste mån snabba och effektiva besparingsresultat uppnås.

Under nu rådande förhållanden ha omsorgerna om den militära beredskapen kommit i förgrunden, delvis på bekostnad av olika civila behov. Ett spörsmål av dominerande vikt är därför, att inom de olika militära förvaltningsgrenarna skapa bästa möjliga garantier för en klok hushållning med de stora medelsbelopp, som för närvarande anvisas till försvarsväsendet. Detta gäller icke minst upphandlingar och rekvisitioner för olika militära ändamål.

Det rådande tidsläget har också framkallat en mycket kostnadskrävande civil krisorganisation. Det är ur besparingssynpunkt angeläget, att denna organisation icke gives större omfång än arbetsuppgifterna påfordra.

I likhet — — — befinnas påkallade.

Vid behandlingen — — — nästa budgetår.

I anledning — — — upptagits förslagsvis.

Vid utskottets prövning av de av departementschefen nu framlagda riktlinjerna för det ifrågasatta bemyndigandet har utskottet i likhet med 1940 års urtima riksdag icke kunnat undgå att ur principiell synpunkt hysa betänkligheter emot detsamma. Då utskottet dessutom anser, att eventuellt överskridande av anslaget genom Kungl. Maj:ts försorg kan ordnas genom att medel överföras från anslaget till oförutsedda utgifter eller eventuellt genom framställning till riksdagen om tilläggsanslag, finner sig utskottet icke böra tillstyrka det ifrågasatta bemyndigandet.

Vad departementschefen — — — berörda hänseende.

Under punkten — — — utskottets sida.

Under återopande av det anförda får utskottet hemställa,

att riksdagen må

a) avslå det av Kungl. Maj:t begärda bemyndigandet att i huvudsaklig överensstämmelse med vad föredragande departementschefen förordnat medgiva överskridande under budgetåret 1941/42 av genom riksdagens beslut maximerade anslagsposter till arvoden och särskilda ersättningar, bestäm-

da av Kungl. Maj:t, eller till avlöningar till icke-ordinarie personal;

- b) medgiva, att — — — Kungl. Maj:t;
 - c) besluta, att — — — övrigt bestridas;
 - d) besluta, att — — — för kristillägg.»
-